

ZINĀTNISKIE RAKSTI

HEISTERBAHAS CĒZARIJA VĒSTĪJUMS PAR KAUPU UZKLAUSĪTO GRĒKSŪDZI UN LIVONIJAS RECEPCIJA 13. GADSIMTA EIROPAS INTELEKTUĀLAJĀ TRADĪCIJĀ

Kaspars Kļaviņš

Dr. hist., RTU profesors, Būvuzņēmējdarbības un nekustamā īpašuma ekonomikas un vadīšanas katedra, vēstures un starpkultūru menedžmenta viesprofesors Emirātu Tehnoloģiju koledžā Abū Dabī (Apvienotie Arābu Emirāti).

Zinātniskās intereses: politikas un īpašuma filozofija, 18.–20. gs. intelektuālā vēsture, vides zinātne, kultūrainavas vēsture, Latvijas vēsture, Eiropas viduslaiki, Eiropas un Tuvo Austrumu literatūras vēsture, folkloristika, muzikoloģija, starpkultūru attiecības mūsdienu pasaules kontekstā, reliģiju vēsture, arābu kultūrvēsture.

E-pasts: klavinskaspars@gmail.com

13. gadsimta sākums ir viduslaiku Eiropas civilizācijas pilnīgas izveides laiks, kas cieši saistīts ar Livonijas tēla iekļaušanu Eiropas literārajā telpā. Vienlaikus ar Romas baznīcas koordinēto reliģisko priekšstatu transplantāciju Baltijā notiek arī šo priekšstatu noformēšanās Eiropā kopumā, izkristalizējoties tādiem jēdzieniem kā “elle”, “paradīze”, “Dieva brīnums”, “eņģeļi”, “dēmoni” un “šķīstītava” (purgatorijs), kas ilgus gadsimtus noteica iedzīvotāju pasaules uzskatu un mentalitāti. Livonijai sakarā ar ilgajām pagānisma tradīcijām, no vienas puses, un ārkārtīgi ātro integrāciju viduslaiku kristietībā, no otras puses, šajā procesā bija izcila vieta.

Tas labi redzams slavenā kristietības brīnumu aprakstītāja Heisterbahas Cēzarija (~1180–~1240) darbā “*Libri VIII miraculorum*”, kur vēstīts par libiešu valdnieka Kaupo kalpa ciešanām pirms grēksūdzes nodošanas. Šis piemērs ir viens no spilgtākajiem viduslaiku šķīstītavas jēdziena ģenēzē, kas liecina par Livonijas nozīmi Eiropas garīgās kultūras ģenēzē. Vienlaikus Kaupo kā Baltijas vietējā kristītā valdnieka tēls liecina par senās Latvijas iedzīvotāju būtisko lomu šajā kontekstā.

Atslēgas vārdi: Livonija, Kaupo, Heisterbahas Cēzarijs, šķīstītava (purgatorijs), kristietības brīnumi.

Eiropa vienmēr bijusi dažādu ideju, dzīvesveidu, sociālu institūtu, saimniekošanas formu un reliģiju krustpunkts. Tai nekad nav bijušas skaidras robežas, vienīgi kopīgi civilizācijas atribūti, kas vienojuši dažādas zemes, neskatoties uz valodas, klimata, etnisko tipu un tradīciju atšķirībām. Vienlaikus Eiropa bija kā katls, kas nemitīgi savāca dažādu citu kultūru strāvojumus, iekausējot tos sevī (atcerēsimies kaut vai arābu mīlestības dzejas nozīmi trubadūru lirikas ģenēzē).

Viduslaikos vienojošie elementi Eiropas civilizācijai bija lēņu-vasalitātes iekārta, Romas baznīca, mūku un bruņinieku ordeņi, kopīgi svētie, kopīga literārā telpa utt. 13. gadsimtā Livonija šajā civilizācijā ļoti strauji integrējas, pārņemot ne tikai gatavu sabiedrības modeli, bet arī iekļūstot šīs civilizācijas reprezentējošajā literatūrā: hronikās, ceļojumu aprakstos, svēto dzīves tēlojumos un reliģisko brīnumu atstāstos. Faktiski Eiropas civilizācijas ienākšana Livonijā un Livonijas tēla recepcija Eiropā noris vienlaikus. Tādējādi arī Livonija kļūst par Eiropas civilizācijas un kultūras līdzveidotāju.

Lībiešu valdnieks Kaupo (?–1217) daudzējādā ziņā ir šī procesa stūrakmens. Tomēr, neskatoties uz šai personībai veltīto plašo vēstures literatūru, atrodami avoti, kas vēl nav pietiekami analizēti. Tāds, piemēram, ir Heisterbahas cisterciešu klostera mūka Cēzarija (~1180–~1240; saukts arī Heisterbahas Cēzarijs: *Caesarius Heisterbacensis*; *Caesarius von Heisterbach*) darbs “*Libri VIII miraculorum*”. Lasītājam šis viduslaiku mūks varbūt vairāk pazīstams kā spārnotā teiciena “Kaujiet visus, gan Dievs savējos atšķīrs” autors, kas pierakstīts citā viņa darbā “*Dialogus miraculorum*” un attiecas uz kataru nežēlīgo iznīcināšanu Dienvidfrancijā.¹

“*Libri VIII miraculorum*”, kas sacerēts 1225.–1227. gadā, ir dažādu kristietības brīnumu apkopojums, kurus Heisterbahas Cēzarijs pierakstījis ar didaktisku mērķi – stiprināt kristīgo ticību Romas baznīcas interesēs.² Šajā darbā atsevišķa sadaļa veltīta Turaidas lībiešu valdniekam Kaupo, kurš dēvēts par “dižciltīgu pagānu, kurš pievērsies kristietībai”.³ Kaupo šeit tiek tēlots jau kā kristīgs valdnieks, kā sava veida paraugs (pāreja no pagānisma kristietībā, no grēka – pestīšanā tikai pastiprina šo statusu, ņemot par paraugu Aurēliju Augustīnu (354–430) un citus Rietumu kristietības tēvus, kuri piedzīvoja līdzīgas pārmaiņas “no Zaula par Pāvilu”). Kaupo kā pārliecināts kristietis ir spējīgs pieņemt no kāda slimnieka pē-

dējo grēksūdzi, kuras laikā viņš uzzina par slimnieka grēkiem un mudina tos nožēlot. Teksta oriģināls ir sacerēts latīņu valodā, tulkojumā tas skan šādi:

“3.1. Par to, kurš Livonijā, negribēdams nožēlot grēkus, pēc nāves aizvests uz dažādām soda vietām, cik laba ir grēksūdze, no jauna pieceldamies, ir atklājis.

Šķelšanās laikā starp Romas valdniekiem Oto un Filipu,⁴ kad, Kristum esot labvēlīgam, Livonija ir pieņēmusi ticību, kāds dižciltīgs pagāns, vārdā Kaupo, tur ir [ticībai. – K. K.] pievērsies. Pēc pievēršanās kristietībai viņš [Kaupo. – K. K.] bija sasniedzis tādu dievbijību, ka šīs tautas bīskaps – kungs Alberts, nolēmis paturēt sava sēdekļa, proti, pallija⁵ cieņu, veda viņu [Kaupo. – K. K.] sev līdzī pie apustuliskā krēsla, cerēdams, ka viņa [Kaupo. – K. K.] klātbūtne pie pāvesta kunga Inocenta var tam [Albertam. – K. K.] noderēt. Kad viņa [Kaupo. – K. K.] kalps Livonijā smagi saslima un klātesošs bija iepriekš nosauktais Kaupo, vairāk par viņa dvēseles, nevis miesas pestīšanu uztraukts, ar šādiem vārdiem slimo ir uzrunājis,⁶ teikdams: “Draugs, mums mūsu priesteri apgalvo, ka neviens no grēciniekiem bez grēksūdzes nevar tikt pestīts. Un, tā kā neviens no priesteriem nav klāt, kuram tu varētu izsūdzēt grēkus, izstāsti man savus grēkus, un es taisnā ceļā priesterim tos aiznesīšu.” Tas, būdams neizglītots, grēksūdzes tikumu nezinādams, jo bijis ticībā jauns, viņam atbildēja: “Es neesmu grēkojis.” Viņš arī baidījās savu grēku slēptuves savam kungam atklāt. Un, kad kungs [Kaupo. – K. K.] uzstāja un kalps liedzās, ka viņš ir grēkojis, Kaupo piebilda: “Tāpēc apsoli, ka manā rokā tu neesi grēkojis” [apsoli pie manas rokas, ka neesi grēkojis. – K. K.]. Un viņš [slimais kalps. – K. K.] apsoliņa. Viņš nedaudz vēlāk, slimībai kļūstot nepanesamai, elpu, kā visi, kas bija klāt, redzēja, izpūta. Kad viņa ķermenis gulēja bez dzīvības, pēc dažām stundām, atgriežoties elpai, viņš sāka atvērt acis un apkārt sēdošos uzlūkot, visiem sastingstot notikušā neparastuma dēļ. Un bija klātesošs iepriekš pieminētais Kaupo. Kad tam [slimniekam. – K. K.] viņš teica: “No kurienes tu nāc, vai arī, kas tu esi, ko dari?” – viņš atbildēja: “Vai man, jo teicu: “Neesmu grēkojis!” Tagad es zinu, ka esmu grēkojis, tādēļ ka mokas ir atdevušas man sapratnī” (Is. 28; 19). Uz ko Kaupo: “Saki, es lūdzos, ko tu esi redzējis vai arī jutis.” Uz ko viņš: “Kunga eņģelis mani ir vedis uz sodu vietām – vai miesā vai ārpus miesas, nezīnu, Dievs zina (2. Kor. 12: 2, 3). Un lūk! Ar velna roku lēzenā šķīvī man ir atnestas ugunīgas,

ar pipariem pārlietu apstrādātas zivis. Un man ir teikts: “Lūk, šīs ir zivis, kuras savam biedram, tādām zvejniekam, tu esi izvilcis un labi sapiparotas slepus pretēji līgumam esi ēdis. Tāpēc ēd tās, jo ir cienīgi, ka sods atbilst vainai.” Tās aplūkodams, es labi sapratu daudzumu, izskatu un skaitu tajās apdomādams. Un, kad pārāk nobijos no viņu ēdiena, Kunga eņģelis man teica: “Tu savam kungam esi devis ticību, ka tu neesi grēkojis, un tādēļ, ka tevi tagad vairāk apsūdz darbi, nevis vārdi, neizbēgami ir, ka tev vajag apēst šīs zivis.” Kāpēc tik daudz? Tās pašas sodam paredzētās zivis ar lielām mokām esmu apēdis, visus piparus izsmeldams. Pēc tam esmu aizvests uz citu vietu, kur esmu ieraudzījis katlu pār mēru mutuļojošu, tomēr nebija liela uguns apakšā palikta. Un, kad es brīnījos, ko tas nozīmēja vai kas katlā bija, eņģelis teica: “Tev tiek gatavots dzēriens.” Es prasīju: “Kāds dzēriens?” Viņš man atbildēja: “No medus dzēriena [oriģ. Medo]”, un piebilda: “Tu man esi teicis, tu esi bijis bez grēka, noraidīdams grēksūdzi.” Un viņš atsauc man atmiņā manis veikto krāpšanu: patiesi, man bija ar kādu kaimiņu vairākas kopīgas bišu saimes, bet es, ļoti nožēlojama, nesaglabādams viņam uzticību, no dažām kārēm, kad medu slepeni biju aiznesis, medus dzērienu tiku pagatavojis un dzēris. Patiesi, tās pašas kāres, no kurām medu biju aiznesis, ieraudzīju karstumā, un uguns bija barība. Pēc maza brīža dēmoni, medus dzērienu no burbuļojoša katla smeldami, ielēja manā mutē [katla saturu. – K. K.], un es biju spiests visu izdzert. Un, kad visas manas iekšas ar tā karstumu izdedzināja, dēmoni sauca: “Dzer, ko sev esi sagatavojis.” Patiesi, tajā pašā katlā un tādā pašā veidā, kā sev to pašu saldumu biju sagatavojis, arī dēmoni man tika sagatavojuši; no tā paša mēra, no kura to biju dzēris ar tiksmi, par sodu biju piespiests dzert. Kad tas bija izdarīts, tiku aizvests uz trešo vietu, kur ieraudzīju vezumu, piekrautu ar sienu. Un teica man Kunga eņģelis: “Viss šis siens uz tavas muguras tiks sadedzināts, jo svētdienā no lauka tu to vedi savā mājā, zinādams, ka priesteris to ir aizliedzis.” Cik daudz es biju spiests pārciest, kad tā siena kaudze caur nākošiem kūļiem uz manas muguras tika pārvērsta pelnos, es nevēlos izpaust. Un teica eņģelis: “Tagad es [tevi. – K. K.] atgriezīšu ķermenī, lai pārējiem ar tavu starpniecību tas kļūtu zināms, kāds sods par grēkiem tiek piešķirts, visvairāk, kad tiek noraidīts grēksūdzes mierinājums.”” To mums ir pastāstījis dižciltīgais vīrs, kāds kungs Bernhards no Lipes,⁸ tolaik abats no Cisterciešu ordeņa nama Livonijā⁹ un vēlāk bīskaps,¹⁰ un viņa mūks, viņi cilvēku pazina. Viņa [Bernharda no Lipes. – K. K.] dzīve kopš tā

laika ir kļuvusi tāda tik nemainīga un tik reliģioza, ka pelnīti vajag viņam ticēt.

No tā, kas ir teikts, skaidri tiek parādīts, ka Dievs soda grēku pēc šīs dzīves, ja tas iepriekš nav bijis izdeldēts ar gandarīšanu – saskaņā ar [grēka. – K. K.] daudzumu un īpašību, saskaņā ar skaitu un saskaņā ar veidu. Tāpēc, ka iepriekš pieminētā cilvēka vaina bija smagāka, ir sekojis liels sods; kā viņš ir grēkojis, tā arī izpircis. Viņam arī atsevišķais sodā ir uzskaitīts. Tur arī grēkošanas veids ir saglabāts, jo neatļauti ēdošais ir sodīts ar ēšanu, dzerošais ar dzeršanu, nesošais ar nešanu.

Par grēksūdzes zālēm šobrīd pietiks. Tagad par daudzveidīgo slimību, ar kuru dvēseles substance tiek saindēta un vājināta, kaut kas ar piemēriem jūsu mīlestībai ir jāpasaka. Ir, patiešām, četri, ar kuriem cilvēka miesas daba visvairāk tiek samaitāta: savienojumu nesaderība, bojāts ēdiens un dzēriens, tāpat arī neveselīgs gaiss. Jo samaitājošā lieta smalkāka, jo bīstamāka un daudz iedarbīgāka, lai kaitētu. Samaitāts gaiss, kā bieži gadās Romā augusta mēnesī, arī veselus un ļoti stiprus cilvēkus bieži nonāvē. Ēdienu vai dzērienu samaitāšana norāda uz nāvīgiem miesas netikumiem vai grēkiem, bet neveselīgs gaiss – uz garīgiem netikumiem vai grēkiem. Miesīgie netikumi ir rijība un greznība, savukārt garīgie ir augstprātība, dusmas, skaudība. Tādas ir sērgas, ar kurām dvēseles daba tiek samaitāta un saindēta, ja no netikumiem izraisītā slimība ar grēksūdzes zālēm un nožēlu netiek ārstēta. Cik daudz no tā izriet zaudējumu, mēs parādīsim ar dažiem piemēriem. Augstprātība, kas ir samaitājusi eņģeli debesīs un cilvēku paradīzē, kādam sodam ir jānāk pazemē, ar nākošo piemēru viegli tiek novērtēts.²¹

Tā skan šis interesantais vēstījums, kas guvis arī dāņu vēsturnieka Torbena Nilsena¹² un igauņu vēsturnieka Mareka Tamma¹³ uzmanību. Taču pats teksts nekad nav ticis pilnībā iztulkots un detalizēti analizēts, ņemot vērā tajā atrodamo daudzšķautņaino kultūrvēsturisko informāciju. Šajā publikācijā teksts pilnībā iztulkotā veidā tiek prezentēts pirmoreiz. Tā oriģināls ir Heisterbahas Cēzarija kristietības brīnumu apkopojuma “*Libri VIII miraculorum*” sastāvdaļa un glabājas Oksfordā, Bodlejas bibliotēkā,¹⁴ kur to šogad atrada un ieskenēja šo rindu autors. Pirmoreiz vēstures literatūrā šeit tiek sniegts arī attiecīgā 13. gadsimta avota skenējums – attēls:

Tunc saluatis me. *Orationem r*
plurimu reges qd omnia oia slobis
 quada pagibus capto. *vise ille dicit*
 qd qd *pprecante lucina fidem rece*
 pit qui post baptisimu tunc *deuo tcl*
 fuit r tunc p bate *sua r omne vt dno*
 albis *epi illi* gentes et sedes sui *vig*
 iton palli optuile ponat *qd fidem*
 aplicam eundem *facto dicit pcuratio*
 sus *p lenciam apud dnm* quada *inoc*
 cui *sibi p dicit* hunc *parauit cu in luo*
 ma *in h m dicit* *trud r pno* *est m dicit*
 salua *dic am d* *sollatua qm* *ca d h*
 duu *ognote alioeua* *dicant qd m dicit*
 vicut *nobis* *sa dicit* *m r q m dicit*
 tu *hinc* *mediam* *ofessione* *salua*
 possit *r qd n d* *sa dicit* *pio q cu d*
 fieri *possit* *tu m p d* *tu dicit* *et*
 ego *redendo* *de equo* *ad* *sator* *par*
 fatam *illa* *qui* *trud* *ille* *trud* *q d*
 omis *ignocans* *ur* *puce* *non* *in* *fi* *d*
 r *id* *it* *Ego* *no* *p d* *u* *t* *m* *u* *u* *u* *u*
 ocula *suoz* *p d* *u* *o* *p* *u* *d* *o* *u*
 lūq *no* *m* *it* *u* *r* *su* *u* *o* *u* *o* *u*
 no qd *u* *o* *u* *o* *u* *o* *u* *o* *u* *o*
 ur *mea* *no* *p d* *u* *r* *p* *u* *u* *u* *u*
 m *ite* *p* *m* *g* *u* *u* *u* *u* *u* *u*
 m *ib* *q* *u* *o* *u* *o* *u* *o* *u* *o* *u*
 corpus *cu* *u* *o* *u* *o* *u* *o* *u* *o* *u*
 spu *u* *o* *u* *o* *u* *o* *u* *o* *u* *o*
 adentes *u* *o* *u* *o* *u* *o* *u* *o* *u* *o*
 fime *u* *o* *u* *o* *u* *o* *u* *o* *u* *o*
 edupo *cu* *u* *o* *u* *o* *u* *o* *u* *o*
 q *u* *o* *u* *o* *u* *o* *u* *o* *u* *o*
 u *u* *o* *u* *o* *u* *o* *u* *o* *u* *o*
 dedie *u* *o* *u* *o* *u* *o* *u* *o* *u* *o*
 q *u* *o* *u* *o* *u* *o* *u* *o* *u* *o*
 d *u* *o* *u* *o* *u* *o* *u* *o* *u* *o*
 d *u* *o* *u* *o* *u* *o* *u* *o* *u* *o*
 de *u* *o* *u* *o* *u* *o* *u* *o* *u* *o*

oblata *su* *m* *u* *o* *u* *o* *u* *o* *u* *o*
 pilares *u* *o* *u* *o* *u* *o* *u* *o* *u* *o*
 d *u* *o* *u* *o* *u* *o* *u* *o* *u* *o*
 q *u* *o* *u* *o* *u* *o* *u* *o* *u* *o*
 d *u* *o* *u* *o* *u* *o* *u* *o* *u* *o*
 facm *u* *o* *u* *o* *u* *o* *u* *o* *u* *o*
 ab h *u* *o* *u* *o* *u* *o* *u* *o* *u* *o*
 om *u* *o* *u* *o* *u* *o* *u* *o* *u* *o*
 so *u* *o* *u* *o* *u* *o* *u* *o* *u* *o*
 eura *u* *o* *u* *o* *u* *o* *u* *o* *u* *o*
 debe *u* *o* *u* *o* *u* *o* *u* *o* *u* *o*
 led *u* *o* *u* *o* *u* *o* *u* *o* *u* *o*
 pp *u* *o* *u* *o* *u* *o* *u* *o* *u* *o*
 sic *u* *o* *u* *o* *u* *o* *u* *o* *u* *o*
 me *u* *o* *u* *o* *u* *o* *u* *o* *u* *o*
 polto *u* *o* *u* *o* *u* *o* *u* *o* *u* *o*
 ut *u* *o* *u* *o* *u* *o* *u* *o* *u* *o*
 tu *u* *o* *u* *o* *u* *o* *u* *o* *u* *o*
 poau *u* *o* *u* *o* *u* *o* *u* *o* *u* *o*
 p d *u* *o* *u* *o* *u* *o* *u* *o* *u* *o*
 o *u* *o* *u* *o* *u* *o* *u* *o* *u* *o*
 ad *u* *o* *u* *o* *u* *o* *u* *o* *u* *o*
 reb *u* *o* *u* *o* *u* *o* *u* *o* *u* *o*
 quoda *u* *o* *u* *o* *u* *o* *u* *o* *u* *o*
 r *u* *o* *u* *o* *u* *o* *u* *o* *u* *o*
 v *u* *o* *u* *o* *u* *o* *u* *o* *u* *o*
 v *u* *o* *u* *o* *u* *o* *u* *o* *u* *o*
 q *u* *o* *u* *o* *u* *o* *u* *o* *u* *o*
 de *u* *o* *u* *o* *u* *o* *u* *o* *u* *o*
 citat *u* *o* *u* *o* *u* *o* *u* *o* *u* *o*
 de *u* *o* *u* *o* *u* *o* *u* *o* *u* *o*
 tu *u* *o* *u* *o* *u* *o* *u* *o* *u* *o*
 r *u* *o* *u* *o* *u* *o* *u* *o* *u* *o*
 m *u* *o* *u* *o* *u* *o* *u* *o* *u* *o*
 d *u* *o* *u* *o* *u* *o* *u* *o* *u* *o*
 a *u* *o* *u* *o* *u* *o* *u* *o* *u* *o*
 m *u* *o* *u* *o* *u* *o* *u* *o* *u* *o*
 m *u* *o* *u* *o* *u* *o* *u* *o* *u* *o*
 m *u* *o* *u* *o* *u* *o* *u* *o* *u* *o*
 m *u* *o* *u* *o* *u* *o* *u* *o* *u* *o*
 m *u* *o* *u* *o* *u* *o* *u* *o* *u* *o*
 m *u* *o* *u* *o* *u* *o* *u* *o* *u* *o*
 m *u* *o* *u* *o* *u* *o* *u* *o* *u* *o*
 m *u* *o* *u* *o* *u* *o* *u* *o* *u* *o*
 m *u* *o* *u* *o* *u* *o* *u* *o* *u* *o*
 m *u* *o* *u* *o* *u* *o* *u* *o* *u* *o*
 m *u* *o* *u* *o* *u* *o* *u* *o* *u* *o*
 m *u* *o* *u* *o* *u* *o* *u* *o* *u* *o*
 m *u* *o* *u* *o* *u* *o* *u* *o* *u* *o*

109

Heisterbahas Cēzarija darbs "*Libri VIII miraculorum*" ir bijis publicēts,¹⁵ taču nekad nav kserokopēts, skenēts vai digitalizēts. Pirmais digitalizējums attiecas uz lapām, no kurām viena ar Kaupo vārda pieminējumu tiek sniegta šajā publikācijā. Oksfordas manuskripts ir visvecākā līdz mūsdienām saglabājusies Heisterbahas Cēzarija "*Libri VIII miraculorum*" versija. Šis teksts rakstīts 13. vai 14. gadsimtā uz pergamenta lapām divās slejās. Diemžēl tekstā ir daudzi saīsinājumi un iztrūkumi. Nodaļu sākumā pirmie burti veidoti ar sarkanu tinti kā lieli iniciāļi, bet pats teksts sarakstīts sīkā, ļoti grūti salasāmā rokrakstā, kas nebūt nav tipiski 13. un 14. gadsimta pergamenta manuskriptiem. No paleogrāfiskās pieredzes viedokļa (kā liecina katoliskās Eiropas kopumā un arī Livonijas viduslaiku vēstures avotu materiāls) visdažādāko avotu pieraksti šajā laikā ir visumā labi salasāmi un skaidri. Piedevām vēl šajā manuskriptā nav pareiza lapu numerācija, kas ieviesusies vēlāk. Tā rezultātā bija ārkārtīgi grūti atrast Kaupo sadaļai veltīto tekstu – lai to izdarītu, praktiski bija jāizlasa viss manuskripts.

"*Libri VIII miraculorum*" nav vienīgais Heisterbahas Cēzarija darbs, kur minēta Livonija vai skarta ar šo zemi saistīta tematika. Kopumā viņa darbos Livonija minēta 13 reizes: "*Dialogus miraculorum*" – septiņas, "*Libri VIII miraculorum*" – četras un divos pārējos darbos: "*Vita sancti Engelberti*" un "*Homeliae*" – katrā attiecīgi vienreiz.¹⁶ Tomēr sadaļa par Kaupo kā grēksūdzes uzklauvētāju ir viena no spilgtākajām viduslaiku katolicisma ideoloģijas manifestācijām šī slavenā cisterciešu rakstnieka sacerējumos. Te formulētas elles mocības kā noteiktu sabiedrības normu neievērošanas sekas, pagānisma integrācija kristīgajā baznīcā un tās priekšstats par labo un ļauno, cilvēka atkarība no kristīgās baznīcas kā pēdējās instances "dvēseles tiesā" pirms tās "aiziešanas no miesas" utt. Tomēr šajā vēstījumā ir arī daudz specifiska, sevišķa. Grēksūdze bija ļoti svarīgs viduslaiku baznīcas varas un ietekmes ierocis. Tomēr šeit runa ir nevis par kailu varu, bet gan misiju, kam bija jāpārņem ļaužu prāti un jāklūst par sabiedrības neatņemamu sastāvdaļu. Heisterbahas Cēzarijs, sacerot savas *brīnumu līdzības* 13. gadsimta pirmajā pusē, vēl joprojām ir misionārs. Šajā laikā Eiropas katolicisma tradīcijas vēl nebūt nav pilnībā izveidojušās, tās turpina pilnveidoties, iegūst precīzu formu un saturu. Tieši šajā laikā Livonijas tematika Eiropā piedalās katoļu baznīcas un viduslaiku Eiropas sabiedrības līdzveidošanā. Jau 12. gadsimta gaitā Eiropā, neskatoties uz dažādām

lokālām tradīcijām, arvien vairāk pārsvaru gūst privāta un slepena grēksūdze pretstatā agrākajai – publiskajai un vispārējai. Vienlaikus vainas dzēšanu ar naudas maksājumu, kas bija ģermāņu tradīcija, nomaina kaunpilhās savu kļūdu un vainas apziņas (*erubescencia*) pieprasīšana.¹⁷ Tieši šis postulāts dominē vēstījumā par Kaupo kalpa grēksūdzi. Cēzarija stāstā Kaupo kalps vispār neapzinās, ka ir grēkojis, bet grēksūdze tam pienākas, jo viņš taču ir kristietis, kaut arī neapzinīgs un neinformēts. Saskaņā ar baznīcas doktrīnu grēksūdzi drīkst pieņemt tikai priesteris. Tikai ceturtais Laterāna koncils 1215. gadā pieņēma lēmumu, ka katram ticīgajam vismaz vienreiz gadā jādod grēksūdze.¹⁸ Citādi grēksūdze bija jādod pirms kaujas, nāvessoda, ceļojuma vai smagas slimības reizē, kā tas ir Kaupo kalpa gadījumā.¹⁹ 13. gadsimtā arvien vairāk tika apkarota prakse, ka grēksūdzes drīkst pieņemt laicīga persona – šis gods tika atvēlēts tikai priesteriem. Turklāt pats Heisterbahas Cēzarijs ir viens no šādas nostājas atbalstītājiem, vēršoties pret bikts tiesību esamību diakoniem (resp., lajiem), kamēr viņi nav guvuši iesvētīšanu priesteram amatā: *“Archidiaconus, si non fuerit sacerdos, asinum poterit ligare et solvere, non animam.”*²⁰ Tomēr tieši Kaupo gadījumā Cēzarijs nav konsekvents. Kaupo tēlots kā starpnieks starp sabiedrību (mirstošo kalpu) un baznīcu (priesteri). Viņš ir pietiekami svētīts, lai pieņemtu grēksūdzi, ja priesteris nav kātesošs. Heisterbahas Cēzarija motīvs par dievbijīgo Kaupo ir sevišķs. Būtībā (neskatoties uz formālo neatbilstību) Kaupo Livonijā kā baznīcas ekstrēmās misijas reģionā (kur nākas konfrontēt ar pagānismu) – Cēzarija vēstījuma kontekstā – pilda svētā funkcijas. Citādi grēksūdzes pieņemšana ar rokas uzlikšanu (vai izstiepšanu grēkus sūdzošā virzienā), kā to darīja priesteri, atbilst visām pieņemtajām bikts normām.²¹ Ārkārtīgi izteiksmīgs ir Kaupo kalpa atstāstītais elles moku tēlojums, tas neapšaubāmi ir viens no spēcīgākajiem elles tēlojumiem viduslaiku literatūrā. Tomēr, tā kā runa ir par 13. gadsimtu, elles un dēmonu jēdzieni eiropiešu priekšstatos arī vēl nav pilnībā izveidojušies, vismaz tādā nozīmē, kā mēs tos pazīstam vēlajos viduslaikos un mūsdienās. Jau minētais ceturtais Laterāna koncils 1215. gadā, piemēram, noteica, ka dēmoni un eņģeļi ir pilnībā garīgas, nevis (arī) miesīgas būtnes, kā uzskatīja pirms tam.²² Vispār tikai no 13. gadsimta velna tēls Eiropā sāk iegūt lielāku, būtisku nozīmi.²³ Elle pati par sevi bija ļoti sarežģīts jēdziens, ņemot vērā, ka kristietība paredzēja bezgalīgo sodu tikai pēc pastarās tiesas, nevis šīs

dzīves beigām. Tāpat tikai Dievs, nevis kāds cits varēja šajā soda vietā raidīt.²⁴ Kaupo kalpa gadījumā ciešanas tiek gatavotas, Dieva eņģelim sadarbojoties ar dēmoniem. Tomēr aplūkotais teksts ir pārāk daudznozīmīgs, lai to tik vienkārši varētu tulkot. Jāņem vērā, ka 13. gadsimtā bez *elles* Eiropas katoliskajā civilizācijā tiek savā galīgajā formā radīts priekšstats par vēl vienu, īslaicīgāku ciešanu vietu, kas domāta mazākiem grēciniekiem, lai tie šķīstījušies, bez mūžīgās pazušanas briesmām ieietu “debesu valstībā”. Un šī vieta ir *šķīstītava* jeb purgatorijs (*purgatorium*). Konkrētajā Cēzarija tekstā šis stāvoklis tiek saukts par “soda vietām” (*loca penarum*). Būtibā Heisterbahas Cēzarija stāstījums par Kaupo kalpa ciešanām kā literārs sacerējums ir ļoti spilgta šķīstītavas *exempla*, kas tādējādi iekļaujas plašākā viduslaiku literatūras tradīcijā. Ceļošana ārpus miesas viņpasaulē ir šī žanra neatņemama sastāvdaļa. Arī Kaupo kalps ir veicis šādu ceļojumu, taču vēl neskaidri, viņš saka – “vai miesā vai ārpus miesas, nezinu”. Šajā kontekstā Cēzarija teksts ir ļoti interesanta liecība par šķīstītavas jēdziena ģenēzes laiku, šeit vēl pastāv dažādas iespējas, viss nav līdz galam skaidrs. Tieši no šīs “nemateriālās” viņpasaules, eņģeļu un dēmonu garīgas esamības idejas ģenēzes Rietumu kristīgajā tradīcijā viedokļa attiecīgais piemērs ir ārkārtīgi būtisks. Tas ir viens no nedaudzajiem piemēriem, kas liecina par precīzu robežšķirtni Rietumu domāšanā, tās orientācijā prom no senā, pagāniskā materiālā un garīgā vienotības principa uz transcendentālu, ar materiālo realitāti nesaistītu realitāti, tās elli un paradīzi. Vienlaikus šāda pārpasaulīga orientācija pretstatā tradicionālās, pagāniskās sabiedrības demokrātijai – Rietumu katoliskajā tradīcijā paredzēja šo norišu tulkošanu nodot profesionāla priesteru slāņa rokās, atraujot citus sabiedrības pārstāvjus no tiešas kontaktēšanās ar dievišķo, kas, piemēram, nenotika islama sabiedrībā, kura saglabāja daudz demokrātiskāku būtību (šeit nekad reliģiju nemonopolizēja kāda baznīca ar mācītāju kārtu). Diemžēl Cēzarija vēstījums par Kaupo līdz šim nav guvis Eiropas un pasaules zinātnieku uzmanību, kas pēta Rietumu garīgo ideju vēsturi visas Eiropas (nevis tikai Baltijas) kontekstā. Šis piemērs ir daudz būtiskāks un spilgtāks šķīstītavas idejas ģenēzes atspoguļotājs nekā daudzi citi piemēri, kurus min franču vēsturnieks Žaks Legofs (*Jacques Le Goff*) savā slavenajā darbā par purgatorija dzimšanu.²⁵ Jāņem vērā, ka vēlāk Heisterbahas Cēzarija idejas tiek izmantotas slavenā itāļu dzejnieka Dantes Aligjēri

(1265–1321) “Dievišķajā komēdijā”, kas sarakstīta starp 1303. un 1321. gadu.²⁶

Saskaņā ar Žaka Legofa viedokli dvēseles ceļojumi viņpasaulē ir viduslaiku literāra didaktiski reliģisku piemēru (*exempla*) žanra sastāvdaļa, kurā savijas teoloģiski un folkloras elementi, kas bieži radušies tautas pasakās.²⁷ Jāsaka gan, ka pasaku elementu Cēzarija līdzībā par Kaupo kalpu ir maz, toties te parādās informācija, kas šķiet pavisam reāla senās Livonijas dabas, saimniecības un sadzīves atspoguļotāja. Šo jautājumu aplūkosim vēlāk. Bet, turpinot par šķīstītavu, jāatzīmē, ka tieši Heisterbahas Cēzarijs Eiropas garīgajā tradīcijā uzskatāms par vienu no galvenajiem šķīstītavas idejas pamatotājiem. Viņa darbos centrālo vietu ieņem grēcinieku krišana kārdināšanā, miršana, dēmoni, atgriešanās pie ticības, grēku nožēlošana un atalgojums pēc nāves.²⁸ Līdzīgu stāstu, kā atgadījums ar Kaupo slimo kalpu, Cēzarija brīnumu apkopojumos netrūkst. Piemēram, Cēzarijs apraksta kāda studenta likteni, kurš, lai sekmīgi pabeigtu studijas, saistās ar velnu un izmanto maģiju. Students uz laiku nomirst un nonāk šausmu vietā, kur dēmoni spīdzina grēciniekus. Kad viņa dvēsele atgriežas ķermenī, students nožēlo grēkus un iestājas cisterciešu klosterī.²⁹ Kaut arī Kaupo kalpa gadījumā jauna dzīve nesākas un viņam jāmirst, īslaicīgā nomiršana, ceļošana ārpus esošās realitātes dēmonu ielenkumā ir šķīstītavas būtība šajos piemēros. Tomēr Livonijas piemērs ir daudzējādā ziņā būtiskāks un ne tikai tādēļ, ka šeit alegoriski savijas parasti kristiešu grēki ar veselās zemes padziļinātu kristianizācijas misiju. Šajā piemērā uzskatāmi parādās grēka, dēmonu, elles un šķīstītavas jēdzienu arhetipi to veidošanās stadijā laikā, kad šie jēdzieni vēl Eiropas civilizācijā nav guvuši savu galējo veidolu un jēgu.

Ar Livoniju 1225.–1227. gadā jāsaprot tikai sākotnējais zemes kodols: kristīto līvu (lībiešu) un letu (letgaļu) zeme. Igaunija ar kopīgiem Zobenbrāļu ordeņa, Rīgas bīskapa, lībiešu un letgaļu spēkiem vēl tiek iekarota (pats Kaupo 1217. gadā krīt karā ar igauņiem). Te gan jāņem vērā, ka lībiešu un letgaļu karagājieni nav tikai agresīva ekspansija. Tā ir arī reakcija uz daudzu ārēju ienaidnieku (to skaitā igauņu) iebrukumiem, kas kopumā, protams, notika pēc tālaika Ziemeļeiropā piekoptajām karošanas tradīcijām un principiem, ar neiztrūkstošo laupīšanu un dedzināšanu (abpusēji). Vienlaikus Livonijas izveide ar vietējo iedzīvotāju militāri sabiedriskās iekārtas integrāciju Rietumeiropas precīzajās pārvaldes struktūrās (ieskaitot

garīga bruņinieku ordeņa precīzo un labi organizēto pārvaldi) šeit ar laiku nodrošināja zināmu mieru, kārtību un iedzīvotāju aizsardzību, ko ļoti agri atskārta lībieši un letgaļi, labprātīgi uz ligumu pamata apvienojoties kopīgai karadarbībai ar ieceļotājiem no Rietumiem.

Heisterbahas Cēzarija "*Libri VIII miraculorum*" ir sarakstīts vienlaikus ar Indriķa hroniku, kuras notikumi beidzas 1227. gadā. Kā zivju zvejošana, tā siena vešana, kas minēta Cēzarija tekstā, arī viduslaiku Baltijā bija pašsaprotamas nodarbes. Svētdienas ievērošana, protams, šeit ir viena no kristietības dekorācijām, tāpat kā tās neievērošana – šķīstītavā sodāms grēks. Nedaudz eksotiski varbūt skan vēstījums, ka kalpam par zivju slepenu ēšanu, ko tas darījis, savam biedram nezinot, par sodu nu jāēd daudz "sapiparotu zivju". Kaut arī Baltijas jūras Hanzas pilsētās (piemēram, Rostokā) jau 13. gadsimtā bija pazīstami pipari,³⁰ šajā gadījumā konkrētās garšvielas identificēšana nav nepieciešama, jo viduslaikos Rietumeiropā jebkuru stipri savircotu ēdienu sauca par "sapiparotu". Heisterbahas Cēzarim šie teicieni neapšaubāmi bija pazīstami. Daudz interesantāka ir Cēzarija informācija par "medus dzērienu" (*Medo*). Šeit acīmredzot runa ir nevis par medalu, bet gan raudzētu medu – senāko reibinošo un rituālo dzērienu, kas bija izplatīts visur, kur mājaja savvaļas bites.³¹ Šī dzēriena sastāvdaļas bija tikai medus un ūdens atšķirībā no vēlākā medalus, kura gatavošanu veicināja pilsētu alus brūvēšanas tradīcijas 14. gadsimtā, kad no labības gatavotais alus tiek ar medu saldināts. Dzēriens acīmredzot gatavots, medu sajaucot ar ūdeni un uzsildot, kā rezultātā, uzglabājot to siltā vietā, tika veicināts rūgšanas process. Šis dzēriens bija plaši izplatīts Skandināvijā vikingu laikos. To lietoja lībieši, letgaļi, kurši un citas Baltijas tautas. 13. gadsimtā sarakstītajā Indriķa hronikā medus dzēriens minēts tieši attiecībā uz Ikšķiles lībiešiem, kuri saskaņā ar hronista ziņām 1198. gadā pēc savas paražas izvārījuši medu (*cocto iuxta ritum medone*) un kopīgi iedzēruši apspriedes laikā.³² 13. gadsimtā "medus dzēriens" tika pagatavots, sajaucot 2/3 ūdens ar 1/3 medus.³³

Ļoti ticama, pat vēsturiski precīza liecība par senās Livonijas meža biškopību šķiet Heisterbahas Cēzarija rakstītais par Kaupo kalpa grēksūdzi attiecībā uz medus zagšanu: "... *man bija ar kādu kaimiņu vairākas kopīgas bišu saimes, bet es, ļoti nožēlojams, nesaglabādams viņam uzticību, no dažām kārēm, kad medu slepeni biju aiznesis ...*" Biškoki senajā Latvijā bija ārkārtīgi liela vērtība,

ņemot vērā, ka šajos platuma grādos medus bija gandrīz vienīgais salduma (un reibinoša dzēriena) avots. Atcerēsimies, ka ar medus ieguvu saistīti konflikti 13. gadsimtā draudēja pat ar livoniešu apvienoto spēku sašķelšanos, piemēram, 1212. gadā, kad biškoku dēļ izraisījās ass konflikts starp kristīgajiem letgaļiem un Zobenbrāļu ordeni, kurā iesaistījās arī lībieši un vienaldzīgs nepalika pat Kaupo, kurš apsoliya šajā jautājumā lībiešu un letgaļu intereses pārrunāt ar Rīgas bīskapu Albertu.³⁴

Interesanti, ka informācijas avots par Livoniju konkrētajā gadījumā Heisterbahas Cēzarijam bijis Bernhards no Lipes – Eiropas mēroga personība, slavenais Lipšates un Lemgo pilsētu dibinātājs Vestfālenē, kurš bija piedalījies arī Marienfeldes cisterciešu abatijas dibināšanā ne tikai juridiskā, bet arī celtniecības, infrastruktūras un aizsardzības konstrukciju plānošanas kontekstā. 1210./1211. gadā viņš kļūst par Daugavgrīvas cisterciešu klostera abatu, bet no 1218. gada³⁵ līdz savai nāvei 1224. gadā Bernhards ir Sēlijas bīskaps.³⁶ Bernhards ir ietekmējis Livonijas kristīgās arhitektūras ģenēzi, piedaloties Daugavgrīvas cisterciešu klostera un Rīgas Doma izbūves plānošanā.³⁷ Savas tehnoloģiskās un plānošanas prasmes Bernhards no Lipes bija spīdoši demonstrējis Livonijā riskantās karadarbības situācijās, kad visu izšķīra ātra rīcība. Piemēram, 1211. gadā, kad pēc Kaupo iebrukuma Igaunijā igauņu apvienotie spēki iebruka Turaidā un aplenca Kaupo pili, “kurā līvi toreiz mita”, tieši pēc Bernharda no Lipes rīkojuma konstruētā pāļu laipa pāri Gaujai (oriģinālā: tilts – *pontem in flumine*)³⁸ aizšķēroja ceļu igauņu kuģiem, kā rezultātā tie cieta pilnīgu sakāvi un nespēja glābties bēgot.³⁹ Jau šeit Bernharda personība kopīgas karadarbības ietvaros saistās ar citu izcilu Livonijas personību – Kaupo, kurai veltīts Heisterbahas Cēzarija stāsts. Interesanta ir versija par Bernharda celtniecības un arhitekta prasmju saikni ar viņa uzturēšanos Francijā laikposmā no 1181. līdz 1184. gadam. Šajā laikā viņš bija viens no tuvākajiem nežēlastībā kritušā Saksijas un Bavārijas hercoga Heinriha Lauvas (~1129–1195) karadraudzes locekļiem. Heinrihs Lauva kopā ar Bernhardu no Lipes, dodoties trimdā, patvērās pie sava radnieka, toreizējā Anglijas karaļa Henrija II Plantageneta (1154–1189), kurš uzturējās Francijā un bija lielas Francijas daļas suverēns (pats Henrijs II Plantagenets runāja tikai latīņu un franču valodā). Tā skaidrojama “plantagenetu arhitektūras” ietekme pēc Bernharda iniciatīvas celtajā Marienfeldes abatijas baznīcā Vestfālenē.⁴⁰

Diemžēl, tā kā Daugavgrīvas cisterciešu klosteris nav saglabājies, mēs šeit minētās arhitektūras iezīmes nevaram meklēt, taču Rīgas Doma baznīcā tādas noteikti pastāv. Šajā ziņā te vēl ir plašs darblauks mūsu arhitektiem, mākslas un arhitektūras vēsturniekiem.

Kā misionārs Livonijā Bernhards no Lipes bija saistīts ar visām kristianizācijas norisēm, popularizējot krusta simbolikas kultu un Marijas kultu (viņa celtais Babītes cietoksnis tiek nosaukts par Svētās Marijas cietoksni, tas notiek ilgi pirms Marienburgas pils dibināšanas Prūsijā).⁴¹ Katoliskajā Eiropā Bernhardam ir plaša recepcija, Heisterbahas Cēzarijs nav vienīgais, kurš atsaucas uz šo izcilo personību. Lipšstates maģistrs Justīns viņam par godu 1247. gadā sacer varoņeposu "*Lippiflorium*", kur atspoguļota arī Bernharda darbība Livonijā.⁴² Savu uzmanību viņam veltījuši 13. gadsimta Laonas (Francijā) anonīmās hronikas autors un franču 13. gadsimta cisterciešu mūks Alberihs no Truafontēnas (*Albéric de Trois-Fontaines*).⁴³ Ja Bernharda atdusas vietu Daugavgrīvas cisterciešu klosterī kopā ar klosteri nebūtu 1228. gadā sagrāvuši kurši un zemgaļi savā kopīgajā uzbrukumā, kas līdzinājās kādreizējiem vikingu uzbrukumiem Anglijas klosteriem, iespējams, ka Bernhards no Lipes būtu kļuvis par Livonijas svēto un viņa kapavieta būtu svētceļojumu mērķis.⁴⁴ Šim kuršu un zemgaļu uzbrukumam gan nav nekāda sakara ar cīņu par "neatkarību", kā dzejoja latviešu nacionālisma ideologi, kuri 20. gadsimta politiskās peripetijas centās attiecināt uz Baltijas viduslaikiem (tāpat kā Kaupo, līdzīgi visiem libiešiem un letgaļiem, nav "nodevējs"). Nemitīgie kari ar žemaišiem un lietuviešiem, kuru asiņainos iebrukumus kurši izjuta arvien vairāk, 13. gadsimtā nosvēra kuršu izvēli par labu Vācu ordenim, tādējādi integrējoties Livonijā. Zemgaļi savā ziņā ir liels izņēmums. Laika gaitā viņi arvien vairāk nostājās pret augošās Livonijas apvienotajiem spēkiem. Taču ne libieši, ne letgaļi (ne vēlāk arī kurši) 13. gadsimta nogales zemgaļu cīnītājus par saviem tautiešiem neuzskatīja (latviešu tauta izveidojās tikai Livonijas laikā). Pie tam zemgaļi sākotnēji (no 1205. gada) bijuši uzticami rīdzinieku sabiedrotie pret lietuviešiem.⁴⁵ Savukārt Bernharda no Lipes mirstīgo atlieku pārvešana uz Daugavgrīvas cisterciešu klosteri nepārprotami liecina par viņa personības sagatavošanu svētā statusam, izvēloties šo vietu par iespējamu turpmāko svētceļojumu mērķi.⁴⁶

Saskaņā ar Heisterbahas Cēzarija vēstījumu tieši Bernhards viņu informē par libiešu valdnieku Kaupo un dīvaino notikumu ar viņa

kalpa slimību un grēksūdzi. Šādā apgalvojumā ir daļa patiesības, ņemot vērā, ka Bernhards no Lipes tiešām bija pazīstams ar Kaupo, vēl vairāk – viņi bija sabiedrotie cīņā pret igauņiem. Bernhards no Lipes kopā ar Kaupo piedalījās arī karā pret igauņiem 1217. gadā, par ko liecina Indriķa hronika. Turklāt šajā karā Kaupo mirst, un tieši Bernhards no Lipes ir klāt Kaupo liķa apstāvēšanā.⁴⁷ Heisterbahas Cēzarijs ir arī labi informēts par 1203. gadā notikušo Kaupo braucienu uz Romu (sk. avota citātu). Ne Bernhardam no Lipes, ne cildenajam Kaupo nebija lemts iegūt oficiālu katoļu baznīcas svētā statusu, tomēr kā Livonijā, tā Eiropā kopumā no baznīcas misijas viedokļa tie 13. gadsimtā pilda svēto funkcijas. Bet Livonijas norises, pateicoties 13. gadsimta literātiem, kļūst par materiālu, kas tiek izmantots Eiropas viduslaiku katoliskās civilizācijas, tās mītu, stereotipu un atribūtu ģenēzē. Diemžēl mūsdienu Latvijā vēl joprojām nav saprasta šo personību nozīme kopējā Eiropas civilizācijas kontekstā, tāpat kā pilnībā nav saprasts šis tālais laiks Baltijas kultūrvēstures kontekstā. Un tas viss, neskatoties uz to, ka Bernharda pieminēklis rotā Lipštes pilsētas centru, bet Kaupo personība atspoguļota 13. gadsimta Eiropas garīgās literatūras klasikā.

ATSAUCES UN PIEZĪMES

- ¹ Otto Rahn (1933). *La Croisade contre le Graal*. Paris: Stock, p. 199.
- ² *Die Wundergeschichten des Caesarius von Heisterbach* (1937). Dritter Band. Hg. von Alfons Hilka. Bonn: Peter Hanstein Verlagsbuchhandlung.
- ³ Turpat, 56. lpp.
- ⁴ Strīds starp Švābijas hercogu Filipu un hercogu Oto (vēlāko ķeizaru Oto IV) par Romas impērijas troni ilga četrus gadus: no 1198. līdz 1208. gadam. Kaut arī Romas impērija, kuras mantiniece no 16. gadsimta ir Vācu nācijas Svētā Romas impērija, bieži tiek identificēta ar “Vāciju”, tas nav tas pats ne ģeogrāfiskā, ne šo impēriju apdzīvojošo tautu ziņā. Cēzarija tekstā diezgan agri tā tiek asociēta ar Romas vārdu, kaut arī līdz 13. gadsimta beigām dominē nosaukums *Sacrum Imperium*, kad to nomaina jēdziens *Sacrum Romanum Imperium*.
- ⁵ Arhibīskapa amata zīme. Rīgas bīskapija vēl gan nebija ieguvusi arhibīskapijas statusu.
- ⁶ Uzrunātājs ir Kaupo.
- ⁷ Medus dzēriens – raudzēts medus, “senākais reibinošais un rituālais dzēriens – bija izplatīts visur, kur mājāja savvaļas bites”. Sk.: Linda Dumpe (2001). *Alus tradīcijas Latvijā*. Rīga: LU Latvijas vēstures institūts, 14. lpp.

- ⁸ Bernhards no Lipes (*Bernhard II. zur Lippe*, ~1140–1224).
- ⁹ Domāts Daugavgrīvas cisterciešu klosteris, par kura abatu Bernhards no Lipes bija, sākot ar 1211. gadu.
- ¹⁰ Bernhards no Lipes bija Sēlijas bīskaps no 1218. gada līdz savai nāvei 1224. gadā.
- ¹¹ *Die Wundergeschichten des Caesarius von Heisterbach*. Dritter Band, S. 56–58.
- ¹² Torben K. Nielsen (2005). Mission and Submission. Societal Change in the Baltic in the Thirteenth Century. In: *Medieval History Writing and Crusading Ideology*. Ed. by Tuomas M. S. Lehtonen and Kurt Villads Jensen with Janne Malkki and Katja Ritari. Helsinki: Finnisch Literature Society, pp. 216–231.
- ¹³ Marek Tamm (2009). Communicating Crusade. Livonian Mission and the Cistercian Network in the Thirteenth Century. *Ajalooline Ajakiri*, 3/4 (129/130), pp. 341–372.
- ¹⁴ Bodleian Library, University of Oxford. Ms. Laud. Misc. 540, fol. 109 r.
- ¹⁵ *Die Wundergeschichten des Caesarius von Heisterbach*. Dritter Band, S. 56–59; u.c.
- ¹⁶ Tamm. Communicating, p. 356.
- ¹⁷ Peter Dinzelsbacher (Hg.) (1992). *Sachwörterbuch der Mediävistik*. Stuttgart: Alfred Kröner Verlag, S. 86.
- ¹⁸ <http://u01151612502.user.hosting-agency.de/malexwiki/index.php/Beichte> (skatīts 20.12.2012.).
- ¹⁹ Turpat.
- ²⁰ Turpat. Diakons ir baznīcas amata pildītājs, kurš vēl nav kļuvis par priesteri (nav saņēmis iesvētību priesteram). Mūsdienās diakoni vairs bieži lajiem netiek pieskaitīti, pietiek, ka viņi ir ordinēti kalpojuma baznīcā. Šī problēma un tās vēsturiskais skaidrojums ir daudz plašāks, bet tas šajā rakstā netiek aplūkots.
- ²¹ Oriģinālā: “Kaupo piebilda: “Tāpēc apsoli, ka manā rokā tu neesi grēkojis”” (t.i., apsoli pie manas rokas, ka neesi grēkojis).
- ²² Robert Muchembled (2000). *Une histoire du diable*. Paris: Éditions du Seuil, p. 21.
- ²³ Turpat, 32. lpp.
- ²⁴ “Eita nost no manis, jūs nolādētie, mūžīgā ugunī, kas sataisīta velnam un viņa eņģeļiem” (Mt. 25: 41).
- ²⁵ Jacques Le Goff (1990). *Die Geburt des Fegefeuers. Vom Wandel des Weltbildes im Mittelalter*. München: Klett-Cotta. Šajā publikācijā izmantots šī darba tulkojums vācu valodā, kuru jau senāk bija iegādājies raksta autors.
- ²⁶ Turpat, 407. lpp.
- ²⁷ Turpat, 25. lpp.
- ²⁸ Turpat, 365. lpp.
- ²⁹ Turpat, 366. lpp.

- ³⁰ http://www.academia.edu/1197152/_und_pfeffers_ein_wenig_mit_gestossenem_Pfeffer_ist_es_sehr_gut_und_wolgeschmack._Exotische_Gewurze_in_der_mittelalterlichen_und_fruhneuzeitlichen_Kuche_Quellen_zur_Sozial_und_Handelsgeschichte (skatīts 22.12.2012.).
- ³¹ Dumpe. *Alus tradīcijas Latvijā*, 14. lpp.
- ³² *Indriķa hronika* (1993). No latīņu valodas tulkojis Ā. Feldhūns; Ē. Murgurēviča priekšvārds un komentāri. Rīga: Zinātne, 56.–57. lpp.
- ³³ Ernst Schubert (2010). *Essen und Trinken im Mittelalter*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, S. 213.
- ³⁴ Turpat, 172.–173. lpp.
- ³⁵ Avotos kā Sēlijas bīskaps viņš pirmoreiz figurē tikai 1219. gada 1. janvārī. Sk.: Bernd Ulrich Hucker (2008). Fürst aller Christen Livlands. In: *Lippe und Livland. Mittelalterliche Herrschaftsbildung im Zeichen der Rose*. Hg. von Jutta Prieur. Bielefeld: Verlag für Regionalgeschichte, S. 169–184, šeit S. 177.
- ³⁶ *Indriķa hronika*, 388. lpp.
- ³⁷ Holger Kempkens (2008). Bernhard II. zur Lippe und die Architektur der Abteikirche Marienfeld. In: *Lippe und Livland. Mittelalterliche Herrschaftsbildung im Zeichen der Rose*. Hg. von Jutta Prieur. Bielefeld: Verlag für Regionalgeschichte, S. 103–124, šeit S. 120–121.
- ³⁸ *Indriķa hronika*, 156. lpp.
- ³⁹ Turpat, 157. lpp.
- ⁴⁰ Kempkens. Bernhard II. zur Lippe, S. 114; Hucker. Fürst aller Christen Livlands, S. 177.
- ⁴¹ Ulrich Meier (2003). Fast ein Heiliger. Bernhard II. zur Lippe. In: *Heiliges Westfalen: Heilige, Reliquien, Wallfahrt und Wunder im Mittelalter*. Hg. von Gabriela Signori. Bielefeld: Verlag für Regionalgeschichte, S. 79–110, šeit S. 90.
- ⁴² Par epasa sacerēšanas laiku vēl domas dalās.
- ⁴³ Hucker. Fürst aller Christen Livlands, S. 170.
- ⁴⁴ Meier. Fast ein Heiliger, S. 106.
- ⁴⁵ Kaspars Kļaviņš (2009). The Significance of Local Baltic Peoples in the Defence of Livonia (Late Thirteenth-Sixteenth Centuries). In: *The Clash of Cultures on the Medieval Baltic Frontier*. Ed. by A. V. Murray. Farnham: Ashgate Publishing Limited, pp. 321–340.
- ⁴⁶ Nav zināms, kur īsti Bernhards no Lipes, būdams Sēlijas bīskaps, atradies savā miršanas stundā: Mežotnē vai Rīgā. Tomēr Daugavgrīvas klosterī viņš noteikti nav miris. Šeit viņa liķis pārvests jau pēc nāves.
- ⁴⁷ *Indriķa hronika*, 225. lpp.

THE STORY OF THE CONFESSION
ADMITTED BY KAUPŌ AS PRESENTED
BY CAESARIUS OF HEISTERBACH AND
RECEPTION OF LIVONIA
IN THE INTELLECTUAL TRADITION
OF THE 13th CENTURY EUROPE

Kaspars Kļaviņš

Dr. hist., Professor, Riga Technical University, Faculty of Engineering Economics and Management, Institute of Building Entrepreneurship and Real Estate Economics, Visiting Professor of History and Cross-Cultural Management, Emirates College of Technology in Abu Dhabi.

Scientific interests: philosophy of politics and property, intellectual history of the 18th–20th centuries, science of environment, history of cultural landscape, history of Latvia, European Middle Ages, history of European and Near Eastern literature, folkloristics, musicology, intercultural relations in the context of the modern world, history of religions, history of culture of Arabia.

E-mail: klavinskaspars@gmail.com

At the beginning of the 13th century Livonia underwent fast integration into the European civilisation, at the same time becoming a co-shaper of that civilisation, considering that the intellectual culture of Europe and understanding of religion were still in the process of development. This is proved by a number of historical written sources that reflect the reception of Livonia by Western Europe. An important source in this regard is the compilation of Christian miracles *Libri VIII miraculorum* by the Cistercian monk Caesarius of Heisterbach (ca. 1180 – ca. 1240), written in 1225–1227. The story of Kaupo, the sovereign of Turaida Livs, admitting the last confession of his servant is of special interest among others in this compilation. This source is also significant because it presents the grounds for the idea of purgatory. Regardless of short presentations in a number of studies, this material has never been fully translated anywhere in the historical literature, analysed in detail and digitalised. This article is the first of the kind in the context of the Baltic and European history and intellectual culture.

Key words: Livonia, Kaupo, Caesarius of Heisterbach, purgatory, Christian miracles.

Summary

The work *Libri VIII miraculorum* written by the distinguished Cistercian writer Caesarius of Heisterbach in 1225–1227 is a compilation of different Christian miracles written down for a didactic purpose – to strengthen the Christian belief in the interests of the Roman Catholic Church. A separate chapter of the work is devoted to Kaupo – the sovereign of Turaida Livs who is referred to as a “noble pagan who took to Christianity”. According to the statement of Caesarius of Heisterbach, he had received this information from Bernhard of Lippe (~1140–1224), a personality of European level, the famous founder of the cities of Lippstadt and Lemgo in Westphalia, who later became the Abbot of the Cistercian cloister of Daugavgrīva (Dünamünde) and Bishop of Selonia. Kaupo is presented as a Christian sovereign – a model Christian, able to admit the last confession of his sick servant. It is possible that in this context Kaupo to a certain extent performs the function of a *saint* of Livonia, considering that he is presented as an intermediary between the public (the dying servant) and the church (the priest), because the practice of lay persons to be permitted to admit confessions was denied in the 13th century. The confession of the dying servant accounts for the content of the story. Initially the servant refuses to confess, as he does not understand the meaning of confession. But then he as if dies for a moment and travels into another reality, where he is being punished for his sins in the most horrid way and when he regains his consciousness, he confesses. The didactic purpose of the story is to show what happens to those who refuse the comfort of confession. The person is ordered to suffer by the God’s angel, while the order is executed by demons. In fact, the story of the sufferings of Kaupo’s servant by Caesarius of Heisterbach in terms of a literary composition is a very bright example (*exempla*) of purgatory, in this manner having its place in the wider medieval literary tradition. Travelling outside one’s body in the world beyond is an inseparable component of this genre. Kaupo’s servant has made such journey, but he is not certain about that, he says: “*in my body or outside it, I don’t know...*”. In this context the text by Caesarius is a very interesting evidence of the time of genesis of the concept of purgatory when there existed several options and not yet everything was clear. It is exactly from this genesis of the idea of the “immaterial” world beyond, the existence of angels and demons in the Western Christian tradition that the above

example is of utter importance. It is one of the few examples that present a clear boundary in the Western thinking, its orientation away from the ancient, pagan principle of the unity of the material and the spiritual and towards transcendental reality that is not connected to the material reality, and that has its own hell and paradise. Unfortunately, so far this story of Kaupo by Caesarius of Heisterbach has not gained attention of the scientists who study the history of Western spiritual ideas in the context of Europe (not just Baltic). At the same time the story presents very real information that is important for investigation of economy and household chores of the ancient Baltic peoples, e.g. evidence of beekeeping and mead brewing.

Iesniegts 06.02.2013.